

RETKES ATTILA

Az avantgárd jazzmozgalom születése Győrött (1976–1989)*

1. A győri jazz előtörténete (1940–1976)

Akár jelképesnek is tekinthető, hogy a győri jazztörténet első írásos dokumentuma egy tiltó határozat: egy rendelet végrehajtási utasítása, amely 1940 októberében jelent meg a városban, s amelynek tárgya „a jazz zene nyilvános játszásának eltiltása”. A dokumentum szerint „idegen elem a jazz zene, amely Észak-Amerikában néger elemekből alakult ki, az ottani keverék népszerűség körében népszerűvé vált, majd a nemzetközi zsidóság sajátította ki, és annak közvetítésével terjedt el Európa államaiban. A jazz zene nekünk idegen szólamvezetése, ütemrendszere nagy mértékben alkalmas arra, hogy népi sajátosságainkból kivetkőztessen bennünket, és ez az izgató, kiegyensúlyozatlan zenei kifejezési mód az egyszerűbb emberek gondolkodására és viselkedésére hátrányos befolyást gyakoroljon.”¹ A végrehajtási utasítás markánsan mutatja a 20. századi jazztörténet egyik jellegzetes vonását: a fasiszta és a kommunista diktatúra egyaránt károsnak és veszélyesnek ítélte a jazzt – valójában azért, mert a kreatív, improvizatív zene a gondolkodás szabadságát szimbolizálta. Ez a dokumentum azért is érdekes, mert ugyanebben az időben Budapesten még virágzott a jazzélet (pontosabban: a jazzes szórakoztatózene); Győrött viszont a jelek szerint az elfogadott zsidótörvények szélsőséges reakciót váltottak ki a város vezetőiből.

Három évtizeddel később, 1970-ben Hamm Fülöp fodrászmester üzletében kezdett dolgozni Tatai Mihály segéd, akinek köszönhetően a bolt a beat, a jazz, a folk iránt érdeklődő győri fiatalok legfontosabb találkozóhelye lett. Hartyándi Jenő² visszaemlékezése szerint „Miskára átlag 20–40 fiatal várt türelmesen. Na nem azért, mert olyan jó borbély volt, hanem mert elterjedt róla, hogy olyan dolgok történnek az üzletében, ami abban az időben, sőt ma sem jellemző az ilyen intézményekben. Nietzscht, Ginsberget adott a fiatalok kezébe (...) és egyáltalán nem úgy nézett ki, mint egy fodrász, mert (...) vállig növesztett haja inkább a kor hippy vagy akkori győri szóhasználat: szakadt divatját terjesztette. Jó volt nála. Mindíg hallottunk tőle valamit az akkor nagyon távolinak tűnő nyugati világ új dolgairól. Irodalomról, zenéről. Ő volt Győr első és erőteljes, generációkra hatással bíró underground, ellenzéki figurája – a szocializmus középtáján. Bizony nagy hatással volt sokakra; nagyobb, mint az iskolai oktatás.”³

1973. március 15-én nyílt meg a győri Petőfi Sándor Művelődési Ház (közismert nevén: Ifjúsági Ház), amelynek hamarosan rendszeres látogatói lettek a fodrászüzletben összebarátkozó fiatalok. Az intézmény élére huszonhét évesen

* Jelen tanulmány az NKFIH/OTKA 108.306-os pályázat támogatásával készült.

¹ A Győr rendezett tanácsú város közönségének című eredeti dokumentum Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárában található. Faksimilében közli: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. Belső borító (B2)

² Hartyándi Jenő (1956–) részletes életrajza: Jávorszky Béla Szilárd: „A kapocsember (Hartyándi Jenő portré)”. *Népszabadság*, 2008. október 30. 10.

³ A Győri Amatőrfilm Stúdió (rendező: Hadarics Gábor és Hartyándi Jenő) 1987-ben készítette el a Tatai Mihálynak emléket állító Miska, a fodrász című kisfilmet. Hartyándi Jenő emlékezése e film szöveges ajánlójában olvasható. Online elérés: <http://www.mediawavearchivum.hu/index.php?modul=filmek&kod=793&nf=1>. Hozzáférés dátuma: 2016. szeptember 25.

kinevezett igazgató, Scharek Béla⁴ ugyanis – személyes érdeklődéséből adódóan – fontosnak tartotta a legjobb hazai jazz-zenészek meghívását; vállalva az ezzel járó, kötelező adminisztratív és hatósági procedúrát. „El kellett menni egy igénylőlappal a városi tanács művelődési osztályára, hogy ekkor meg ekkor jazzkoncert, közreműködnek ezek és ezek, este héttől fél tízig vagy tízig. Mikor ezt a művelődési osztályvezető aláírta, ezzel el kellett menni a rendőrségre, ahol adtak egy engedélyt, hogy a rendezvény megtartható. Aláírás, pecsét. Utána lehetett biztos az ember abban, hogy – ha nincs rendbontás, akkor – már nem köt bele senki.”⁵ Az első vendég (1973 áprilisában) Pege Aladár és zenekara volt, majd azt ezt követő, havi rendszerességű jazzkoncerteken Csík Gusztáv, Gonda János, Szakcsi Lakatos Béla, Jávori Vilmos és Kőszegi Imre voltak a leggyakoribb fellépők. A hagyományosabb populáris jazz kedvelőit szólította meg a Benkó Dixieland Band – ugyancsak havi rendszerességű – klubja.

2. A győri jazzklubok (1976–1989)

1976. november 16-án, a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola végzős hallgatói (Hartyándi Jenő, Kovács Zoltán és Palatinus Szabolcs) alapították meg a Győri Jazzklubot, amely 1979-ig működött, s amelynek ugyancsak a Petőfi Sándor Művelődési Ház adott szervezeti keretet. „Egyre jobban belemélyedtem a műfaj tanulmányozásába, úgymond rajongó szakértővé váltam. Nem volt még internet, ahonnan információkat lehet szerezni, zenéket letölteni. Minden kis információmorzsáért meg kellett küzdeni, legyen az írott vagy hanglez. Ugyan nem volt tilva ezeknek az országba bekerülése, de a csaknem zárt országhatárok miatt nagyon lassan szivárogtak be dolgok. (...) Egy-egy bejutó jazz hanglez, újság és könyv szabályosan ronggyá lett hallgatva, olvasva az egyre jobban informális hálózatba szerveződő magyar jazzkedvelők által. Én is, amihez csak hozzáfértem – persze az alkalmakat intenzíven kerestem is –, elolvastam, meghallgattam. Közben persze formálódott jazzízlésem is. Úgyhogy mire elvégeztem a távközlési főiskolát, jazzből is nyugodtan lediplomázhattam volna”⁶ – idézte fel egy interjúban a klub előzményeit Hartyándi Jenő.

A Győri Jazzklub szervezői kezdettől részt vettek az 1970-es évek közepén kialakuló országos klubhálózatban, amelynek köszönhetően lemezekhez, hangszalagokhoz, könyvekhez, szakfolyóiratokhoz jutottak, illetve fokozatosan kiépítették hazai és nemzetközi kapcsolatrendszerüket. Ötven-száz fős közönség előtt, hetente megtartott klubestjeik programját a koncertek mellett ismeretterjesztő előadások, lemezbemutatók alkották. A tudatos építkezést és a viszonylagos anyagi függetlenséget jelzi, hogy Scharek Béla havi rendszerességgel vásárolt a művelődési központ számára jazzlemezeket a budapesti Rózsavölgyi Zeneműboltban, Morvai Gyula igazgató-helyettes a népzenei hanganyagokért volt felelős, s mindezekből Kiss Attila – a győri kulturális életben ismert nevén: Rüttyi – Phonoda néven

⁴ Scharek Béla népművelő, könyvtáros szakmai életrajza a Who is Who Magyarországon című kiadványban: http://www.whoiswho-verlag.ch/versionnew/ungarn/verlag/63.php?txt_Language=HU&real_str_PersID=42005243&uniqueID=2d478f87-f6c9-420d-8a4d-a279d0ec3fc9. Hozzáférés dátuma: 2016. szeptember 26.

⁵ Nagy Péter beszélgetése Scharek Bélával és Hartyándi Jenővel. In: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. 3.

⁶ „Jazz-Múltidézés – Hartyándi Jenő (Győr)”. *JazzMa – jazz zenei portál*, 2012. január 27. Online elérés: <http://www.jazzma.hu/hirek/2012/01/27/jazz-multidezes-hartyandi-jeno-gyor>. Hozzáférés dátuma: 2016. szeptember 25.

hanglemeztárat hozott létre.⁷ Hartyándi Jenő szerint „a jazzklub léggömb más típusú találkozási lehetőséget kínált a fiataloknak, akkor, amikor legföljebb ötórás teára vagy ösztánra mehettél, még a diszkó sem létezett igazán szórakozási formaként, akkor indult. (...) Aki ezt nem akarta választani – akár sznobiságból vagy bármiért –, s egy kicsit más típusú szellemi életre vágyott, az hamar fölfedezte magának, hogy ez egy más típusú gyülekezet. (...) Lehetett tudni, hogy ez a másképpen gondolkodók gyülekezési helye.”⁸

Első jelentősebb rendezvényük (Jazznapok) 1977. május 13-án és 14-én, a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolán, illetve a Petőfi Sándor Művelődési Házban zajlott.⁹ Ezt követte 1977. december 1-én az első nemzetközi koncert, Zbigniew Namysłowski kvartettjének győri fellépése. „Ekkor még a legtöbb zenész Lengyelországból volt elérhető, mert egyrészt szocialista ország volt, másrészt ők sokkal előbbre jártak nálunk mindenben, így jazzmuzsikusaik is akkor már minimum európai szinten elismertek voltak”¹⁰ – magyarázta Hartyándi Jenő a Magyarországon jól ismert – a többi között a Debreceni Jazznapokon és a nagykanizsai jazz-hétvégén is vendégszereplő – lengyel szaxofonos-zenekarvezető meghívását. A jazzklub történetének első szakasza az 1978. május 28–30. között megrendezett Jazzmajálissal zárult, amely ismét hazai jazz-produkciókból adott keresztmetszetet.¹¹

1979 tavaszán Hartyándi Jenőt behívták katonának, így a jazzklub néhány hónapig szünetelt, majd műszaki és tanítóképző főiskolai hallgatók (Csípő Dezső, Jokesz György és Szaller László) igyekeztek újjáéleszteni azt. A Spit Ball Jazz Klubnak nevezett sorozat – amelynek nem a művelődési központ, hanem az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola adott otthont – azonban néhány alkalom után félbeszakadt. Hartyándi Jenő visszaemlékezése szerint ez azért történt, mert a szervezők jazz-filmeket és hanglemezeket hoztak el a budapesti amerikai nagykövetségről, ami felkeltette a rendőrség érdeklődését.¹² 1980 őszén, a Petőfi Sándor Művelődési Központban, illetve a Spartacus Csónakházban ismét elindult a jazzklub, amelynek szervezésébe Hartyándi is bekapcsolódott. A klub 1981. és 1982. évi programjait tanulmányozva már világosan látható az a tendencia, amely később tovább erősödött, és az 1980-as évek győri jazzéletének legfontosabb jellemzőjévé vált: az avantgárd jazz, a free jazz, az etnikus gyökerű jazzműfajok, valamint más, kreatív kortárszenei irányzatok hangsúlyos szerepeltetése.¹³ Megítélésünk szerint a győri jazzkultúra éppen ennek a folyamatnak köszönheti országos, sőt közép-európai jelentőségét. Az említett műfajok magyarországi fejlődésére, illetve legfontosabb

⁷ Fülöp Péter szíves közlése.

⁸ Nagy Péter beszélgetése Scharek Bélával és Hartyándi Jenővel. In: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. 5.

⁹ Az 1977-es győri Jazznapok plakátja és műsorlapja megtalálható Simon Géza Gábor archívumában (Csobánka–Budapest). Megtekintés időpontja: 2017. február 2.

¹⁰ Nagy Péter beszélgetése Scharek Bélával és Hartyándi Jenővel. In: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. 5.

¹¹ Az 1978-as győri Jazzmajális plakátja és műsorlapja megtalálható Simon Géza Gábor archívumában (Csobánka–Budapest). Megtekintés időpontja: 2017. február 3.

¹² A Győri Jazz Klub rendőrségi megfigyeléséről részletesen beszámol: „Jazz-Múltidézés – Hartyándi Jenő (Győr)”. *JazzMa – jazz zenei portál*, 2012. január 27. Online elérés: <http://www.jazzma.hu/hirek/2012/01/27/jazz-multidezes-hartyandi-jeno-gyor>. Hozzáférés dátuma: 2013. szeptember 25.

¹³ A Győri Jazz Klub teljes programja megtalálható a Mediawave Alapítvány archívumában (Győr).

képviselőik – Szabados György, Binder Károly, Dresch Mihály, Grecsó István – tevékenységére még visszatérünk.

1982-ben és 1983-ban a Győri Jazzklub legfontosabb tevékenysége annak a nemzetközi koncertsorozatnak a létrehozása volt, amelyet a későbbiekben részletesen bemutatunk, értékelünk. 1984. január 4-én Gerebenics István, a Petőfi Sándor Művelődési Központ igazgatója levélben közölte Hartyándi Jenővel, hogy „az 1984. évben intézményünk gazdasági nehézségei miatt a Jazzklub működtetési költségeit nem tudjuk vállalni. (...) Eddigi áldozatos munkáját köszönöm, s bízom benne, ha a gazdasági nehézségek megszűnnek, újra életre kelthető lesz a klub.”¹⁴ 1984 és 1987 között Győrött nem működött rendszeres jazzklub; Hartyándi Jenő a Petőfi Sándor Művelődési Központ munkatársával, Kecskeméti Anikóval közösen szervezett alkalmi koncerteket a város különböző pontjain.¹⁵

Fülöp Péter¹⁶, az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola hallgatója 1986-ban, két társával (Jobbágyi Zsolt, Makk Tamás) hozta létre a SzabadGondolat Kört, amely – szamizdat irodalmi kiadványok (Lazulások 1-5., SzabadGondolat 6-12., Hamvas-Füzetek) megjelentetése és kiállítások szervezése mellett – az improvizatív kortárszene műfajával is foglalkozni kezdett. Fülöp visszaemlékezése szerint „a kiadói tevékenységhez tartozott az akkori baráti kör zenei kísérleteinek, felvételeinek műsoros kazettán történő kiadása. A teljesen szabad zenei kísérletek öt kazettányi terjedelemben, Jobbágyi Zsolt Trió 1-2-3, illetve Jobbágyi Zsolt Trió plays for Lovers 1-2. címen jelentek meg, mintegy ötven-száz példányban.”¹⁷ Fülöp 1987 tavaszán, a tanítóképző főiskola klubjában összművészeti estet szervezett, ahol – a Közgáz Vizuális Brigád¹⁸ filmjeinek vetítése mellett – Grecsó István¹⁹ szaxofonozott és verseket mondott. Az est sikere megalapozta a TK Jazz Klub három évig tartó működését, amelynek során elsősorban kreatív jazzt játszó hazai előadók (Szabados György, Binder Károly, Dresch Quartet, Grecsó Kollektíva) és német, holland, svájci, olasz barátai kaptak meghívást Győrbe. A koncertekhez fotókiállítások, filmvetítések, irodalmi estek és a győri Rakonca zenekar kárpát-medencei táncművészei társultak.²⁰

Fülöp Péter így idézte fel a szerény anyagi körülmények között működő, önkéntes alapon szerveződő klub történetének kezdetét: „Pályázatok jöttek, egy alagsori raktárt átalakítottunk klubká. (...) Az első jelentős koncert Szabados György zongoraestje volt a főiskola dísztermében, körülbelül száz-százhusz ember előtt. A plakátot kézzel írtuk, gépelt szórólapon a beköszöntő, Szabados György aforisztikus tömörségű gondolatával: Olyan zenét kell csinálni, amilyen az ember sorsa. Szédítő érzés volt, amikor a preparált zongorából az első hangok megszólaltak. (...) Barátaimmal nem mertünk egymásra nézni. Ez az! Most már

¹⁴ Az eredeti dokumentum megtalálható a Mediawave Alapítvány archívumában (Győr).

¹⁵ Az 1984 és 1987 közötti győri jazzkoncertek dokumentációja erősen hiányos. Néhány dokumentum megtalálható a Mediawave Alapítvány archívumában (Győr).

¹⁶ Fülöp Péter művelődésszervező, a győri VOKE (Vasutas Országos Közművelődési és Szabadidő Egyesület) Arany János Művelődési Ház igazgatója, a Győr Free Jazz, Improvizatív, Kortárs és Népzenei Műhely Kulturális Közhasznú Egyesület elnöke. Az egyesület gondozza Szabados György zongoraművész-zeneszerző hagyatékát.

¹⁷ Fülöp Péter: „Privát (jazz)történelem – Jazzklubok Győrben 1987–1997”. In: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. 51.

¹⁸ A Közgáz Vizuális Brigád honlapja és filmarchívuma: www.kvb.hu

¹⁹ Grecsó István adatlapja a BMC Magyar Zenei Információs Központban: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=1434>

²⁰ A TK Jazz Klub programjainak dokumentációja megtalálható a Győr Free Jazz, Improvizatív, Kortárs és Népzenei Műhely Kulturális Közhasznú Egyesület archívumában (Győr).

nincs megállás: itt már lesz valami, a kazettákról ismert szaxofonok itt holnaptól hörögni, sípolni fognak."²¹

3. A győri nemzetközi jazzkoncert-sorozat (1982–1983)

Öt évvel a Győri Jazzklub megalapítása után, 1981 őszén Hartyándi Jenő és munkatársai (Sárközi Ilona, Lázár Károly, Vadócz Tibor) elérkezettnek látták az időt, hogy – a hetente megtartott klubprogramok mellett – nemzetközi koncertsorozatot szervezzenek a városban. Az 1982-ben és 1983-ban megvalósult koncerteket két szempontból is mérföldkőnek tekinthetjük a magyar jazztörténetben. Ez a sorozat adott először – tudatos, koncepcionális műsorszerkesztéssel – bemutatkozási lehetőséget a kreatív, improvizatív kortárszene, az avantgárd és free jazz legjelentősebb hazai és külföldi képviselőinek. Hartyándi Jenő szavaival: „megmérettetési, együttjátszási, ismerkedési lehetőséget teremtve a magyar muzikusoknak az akkori zárt Magyarországon.”²² A győri civil kezdeményezés emellett elsőként törte meg az állam – jelen esetben a Magyar Rádió – fesztiválszervező monopóliumát, s éppen emiatt az illegálitás határán egyensúlyozva, a városi tanács és a rendőrség vizsgálatait, fenyegetéseit vállalva teremtett maradandó értéket.

A győri nemzetközi koncertsorozat szellemi előzményének tekinthetők azok a kulturális aktivitások, amelyek 1978 augusztusában kezdődtek a Balaton-felvidéki Kisörspusztán, ahol néhány évvel korábban számos budapesti képzőművész, zenész vásárolt romos parasztházat. Közöttük volt Dresch Mihály és Baló István, akik révén a jazz kezdettől hangsúlyos szerepet kapott a kisörspusztai programokban. Több alkalommal meghívták Szabados Györgyöt is, akinek zenéje és művészi szemléletmódja meghatározta a programsorozat arculatát. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy az 1970-es években Kisörspusztta volt a magyar jazzélet egyetlen olyan színtere, amely semmilyen formában nem kötődött az állami intézményrendszerhez, a helyi tanácshoz vagy művelődési házhoz.²³ A győri jazzkoncertek szervezői – illetve a Jazz Studium folyóirat létrehozói – több alkalommal is hivatkoztak „a kisörspusztai szellemiségre.” Ennek lényegét Baló István egy interjúban úgy határozta meg, hogy „az emberek együtt léteztek, és egymás szabadságát nagyjából tiszteletben tartották. És mindenki azt csinálta, amit akart.”²⁴

Kisörspusztta mellett Hartyándi és munkatársai követendő példának tartották az Ausztriában, a magyar határ közvetlen közelében, Miklóshalmán (Nickelsdorf) megrendezett Nickelsdorfer Konfrontationen kortárs jazzfesztivál és a Jazzgalerie Nickelsdorf koncepcióját, programkínálatát is. Egy megszállott jazzrajongó, Hans Falb az 1970-es évek közepén, édesapja falusi házának kertjében, illetve a helyi katolikus templomban kezdte szervezni a free jazzt fókuszba állító fesztiválját, amely

²¹ Fülöp Péter: „Privát (jazz)történelem – Jazzklubok Győrben 1987–1997”. In: Bakáts Tibor Settenkedő – Müllner Dóra (szerk.): *Repedések – Valami jazz Győrött*. Győr: Mediawave Alapítvány, 1997. 53.

²² Hartyándi Jenő: „11 éves a Jazz Studium – Út az Adytonig”. *Jazz Studium*, No. 16, 1990/1. 5.

²³ A történeti vázlat alapja a Kisörspusztta című dokumentumfilm (1993). Zeneszerző: Dresch Mihály, Szabados György, rendező: Hartyándi Jenő, gyártó: Mediawave Alapítvány.

²⁴ Hartyándi Jenő: „Mindig annak a zenének van tábora, amelyik valamiről szól, amelyik valamit tenni akar – Beszélgetés a Dresch Kvartettel”. *Jazz Studium*, No. 10, 1985/3, 20–21.

néhány év alatt Európa-szerte ismertté vált, sőt a legkiválóbb tengerentúli avantgárd jazzmuzikusok is szívesen jöttek a vasfüggöny közvetlen közelébe.²⁵

A győri nemzetközi koncertsorozat intézményi háttérét a Petőfi Sándor Művelődési Központ biztosította, ahol 1980-tól igazgató-helyettesként dolgozott Györkös László, a progresszív művészeti kezdeményezéseket, így a free jazzt is következetesen támogató népművelő. Györkös egy 1985-ös cikkben így emlékezett a Hartyándiékkel való együttműködés kezdetére: „A legkönnyebb helyzetben akkor voltam, amikor szakértők jelentek meg a porondon. Valahonnan jött valaki, dolgozni kezdett, és látni lehetett, hogy ért ahhoz, amit csinál. (...) Amikor én az intézménybe kerültem, a legfrissebb, legizgalmasabb jazz rajongóit találtam Hartyándi Jenő köré csoportosulva. (...) Nem volt egyszerű, hiszen a szórakoztató jazz még úgy ahogy vonzotta a közönséget, de a komolyabb igények a város fiataljai között nem találtak elsöprő visszhangra. Ugyanakkor kezdett mégis a magyar free személyiségei körül tábor kialakulni.”²⁶ Györkös szerint a művelődési központban kialakult egy ideálisnak nevezhető munkamegosztás, amelyben az infrastruktúrát, a technikát és az adminisztrációt az intézmény biztosította, a programot és a koncepciót Hartyándi Jenő alakította ki, a nemzetközi kapcsolatok felelőse Lázár Károly volt. Még a kudarcokból is tanultak: „1981 év vége felé felmerült egy amerikai csapat (Muhall Richard Abrams Quartet) meghívásának lehetősége. Mondanom sem kell, hogy nem sikerült, de végigzongoráztuk a bürokrácia és a szervezés minden disszonáns hangját.”²⁷

1982. március 19-én, az első nemzetközi koncerten a szombathelyi Masina Jazzcsoporth,²⁸ Binder Károly kvintettje²⁹ és Szabados György triója³⁰ mellett a világ egyik legjobb szaxofonosának tartott amerikai Anthony Braxton lépett színpadra. Sokan kételkedtek abban, hogy egy vidéki művelődési ház – állami támogatás, illetve a Magyar Rádió és a külföldi művészek szerződtetésében monopolhelyzetet élvező Interkoncert közreműködése nélkül – képes megrendezni egy ilyen jelentős kulturális eseményt. Hartyándi Jenő emlékezése szerint „Braxton (...) nem egyszerűen egy jó muzikus volt, hanem pályafutásának csúcsán álló király. Az akkor megkérdőjelezhetetlennek tartott Down Beat jazzszaklap éves kritikusai minősítési listáján több helyen is az első-második helyen állt avantgardista muzikus létére. (...) A dolog annyira hihetetlen volt, hogy sok későbbi jazzfan mesélte: azt hitték, ez csak valami lemezbemutató (ami szokásos volt a kor jazzklubjaiban) vagy valami kacsa, és nem jöttek el. De a dolog még így is működött, mert voltak, akik hittek a honiak közül, de meglepetésünkre a környező országokból is szépszámú közönség verődött össze, különösen az akkor félkapitalista Jugoszláviából és még Ausztriából is. (...) Nagy volt az izgalom, amely az egész rendezvényt körüllegte, hiszen a többség tudta, hogy mit művelünk, hogy ez nem egy sima koncert jó zenészekkel. Most már bevallom őszintén, bennünk is voltak kétségek, és olyan sok volt a buktató, hogy szerencsés csillagzat kellett ahhoz, hogy ezek mindegyike jól álljon. (...) Kiss

²⁵ A ma is létező nickelsdorfi fesztivál honlapja (történet, fellépők, programok): <http://www.konfrontationen.at>

²⁶ Györkös László: „Emlékezés egy műsorsorozatra”. *Jazz Studium*, No. 10, 1985/3, 7.

²⁷ Györkös László: „Emlékezés egy műsorsorozatra”. *Jazz Studium*, No. 10, 1985/3, 8.

²⁸ Grensó István fuvolás-szaxofonosnak, a magyarországi avantgárd jazz kiemelkedő személyiségének zenekara, amelyben a később ugyancsak hivatásos zenésszé váló Geröly Tamás dobolt. Geröly Tamás adatlapja a BMC Magyar Zenei Információs Központban: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=1392>

²⁹ Binder Károly – zongora, Friedrich Károly – harsona, Dresch Mihály – szaxofon, Benkő Róbert – bőgő, Baló István – dob

³⁰ Szabados György – zongora, Vajda Sándor – bőgő, Faragó Kázmér – dob

Imre is ott volt persze. Mi nem hívtuk, sőt nem is ismertük személyesen egymást, mert nem tartoztunk ahhoz a körhöz, aki érintkezett vele. (...) Kicsit sajnáltam, mert láttam, hogy olyan közutálatnak örvend a jazzkedvelők körében, hogy a széksorok melletti lépcsőn állva az emberek meg-meglökik, mintha véletlenül nekimentek volna. Mai szóval polgári engedetlenség állt elő.”³¹

Szabados György egyik legközelebbi munkatársa, a fiatalon elhunyt esztéta, Váczi Tamás beszámolója szerint „az est lemezfelvételt kívánt volna. Mert a jazz világában talán ez volt Magyarországon az évtized koncertje. Braxtonban megtestesül a legigényesebb jazz-hagyomány. Játéka szintézis, sűrítve tartalmazza Coltrane, Coleman, Shepp és Ayler szaxofonozásának stílárís eredményeit. (...) A hazai jazztörténet nagy pillanata zajlott le a színpadon: Braxton mellé lépett Szabados, és elkezdtek játszani. (...) Szabados teljes biztonsággal uralta hangszerét, s a zene folyamatait. Mindebből mi a legfontosabb tanulság? A világzene-jelenség, az új-azonosság. Az, hogy szavak nélkül értjük egymást. S elménk univerzuma közös.”³² Szigeti Péter 1982-es írásából kiderül: „Szabados és Braxton kölcsönösen ismerték egymás munkáit, ami az utóbbi esetében meglepő volt, hiszen Szabados Györgynek egyetlen lemeze van, és az is elég nehezen beszerezhető. A koncert utáni beszélgetés során Anthony Braxton elmondta, hogy mindig szeretett volna kelet-európai muzikusokkal játszani, hiszen a chicagói South-side muzikusaival akármikor játszhat. Nagyon örült, amikor Leo Smith³³ barátja és muzsikustársa, aki tavaly járt Magyarországon, megajándékozta Szabados Az esküvő című lemezével.”³⁴

A nemzetközi koncertsorozat 1982-ben még három esttel folytatódott. Az avantgárd jazz amerikai élmezőnyét a Roscoe Mitchell Sound and Space Ensemble³⁵ (május 28.) és a Rova Saxophone Quartet³⁶ (október 22.) képviselte, míg a november 26-i koncert az indiai klasszikus zene évezredes örökségének a free jazzre gyakorolt hatását mutatta be; Burton Greene és az East-West Trio³⁷, valamint Shri Anthony Dass³⁸ fellépésével. E koncertek magyar közreműködői között volt Szabados György, Dresch Mihály, Baló István, Binder Károly,

Lőrinszky Attila³⁹, a Calcutta Trió⁴⁰ és a Gárdonyi László vezette Bacillus combo. Roscoe Mitchell két különböző zenekarának (Sound and Space Ensemble) fellépését értékelve Szigeti Péter úgy vélte, „jóformán nem is tudtunk figyelni a nagyobb

³¹ „Jazz-Múltidézés – Hartyándi Jenő (Győr)”. *JazzMa – jazz zenei portál*, 2012. január 27. Online elérés: <http://www.jazzma.hu/hirek/2012/01/27/jazz-multidezes-hartyandi-jeno-gyor>. Hozzáférés dátuma: 2013. szeptember 25.

³² Váczi Tamás: „Anthony Braxton Győrött”. *Jazz Studium*, No. 2, 1982/2, 34.

³³ Wadada Leo Smith adatlapja az Allmusic.com oldalon: <http://www.allmusic.com/artist/wadada-leo-smith-mn0000812348>

³⁴ Szigeti Péter: „Valami jazz – Győrben”. *Jazz Studium*, No. 2, 1982/2, 29.

³⁵ Roscoe Mitchell adatlapja az Allmusic.com oldalon: <http://www.allmusic.com/artist/roscoe-mitchell-mn0000015750>

³⁶ A Rova Saxophone Quartet hivatalos honlapja (történet, cikkgyűjtemény, projektek): <http://www.rova.org>

³⁷ Burton Greene hivatalos honlapja (életrajz, diszkográfia, cikkgyűjtemény, képgalériák): <http://www.klezmokum.com/burtongreene>

³⁸ Shri Anthony Dass indiai tablaművész az 1980-as években rendszeres vendég volt Magyarországon; többek között Kocsis Zoltánnal és Hortobágyi Lászlóval koncertezett. A Hungarotonnál megjelent lemeze: Shri Anthony Dass: *Tabla in Budapest*, SLPX 18085 (1983)

³⁹ Lőrinszky Attila adatlapja a BMC Magyar Zenei Információs Központban: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=1436>

⁴⁰ Az indiai klasszikus zenét játszó Calcutta Triót Kozma András (szitár) alapította 1976-ban. Működésük első három évtizedében több mint 3000 koncertet adtak világszerte. Kozma András zenésztársai 1980 óta: Szalai Péter (tabla) és Molnár András (tanpura).

formákra, elvesztünk a káprázatos részletekben, a trombitahangokban, Roscoe Mitchell hangzásainak óriási változatosságában, a ritmusok szárnyalásában.”⁴¹ Váczi Tamás a Rova Saxophone Quartet győri produkcióját elemezve a free jazz néhány stiláris sajátosságát is megvilágította. „A jazztörténetnek azt a szakaszát vizsgálom, mely a jazz némely legújabb eredményét – így az 1978-ban alakult Rova Quartet zenéjét is – határozottan a legújyszerűbb kortárs zenék némelyikének határvidékére sorolta. (...) A free jazz egyik fő vívmánya, hogy megszabadítja a jazzmuzikusokat azoktól a kötöttségektől, melyek a jazzt korábban sokkal inkább a könnyűzenéhez kötötték: a különböző tánczenék ritmikai sztereotípiáitól, s még sok más olyan kolonctól, ami gúzsba kötötte a muzikus fantáziáját.”⁴² Az indiai estről Szigeti Péter úgy vélte, „az East-West Trio minden hibája ellenére az indiai és nyugati zene integrációs törekvéseinek egyik legígéretesebb útját találta meg. (...) A román-amerikai-holland Burton Greene és a latin-amerikai ütőhangszeres képzettséggel rendelkező Glenn Hahn megkísérelték a maguk mikrokozmoszát adaptálni a rága-struktúrákba.”⁴³

1983. március 13-án, a győri nemzetközi koncertsorozat ötödik estjén ismét Anthony Braxton lépett színpadra: George Lewis amerikai harsonással⁴⁴ közös, Európa-szerte sikeres duó-produkcióját hozta el Magyarországra. A koncerten egy másik duó, Keshavan Maslak⁴⁵ és az East-West Trióban megismert Burton Greene kettőse is fellépett. A magyar jazz-szcénát a Dresch Mihály, Grensó István és Baló István alkotta trió, Binder Károly kvintettje, valamint Gonda János és Szabados György képviselte. Szigeti Péter részletes beszámolójából tudjuk, hogy a szervezők ezúttal alaposan elszámították az időt: a koncert este hét órakor kezdődött, de a legnagyobb érdeklődéssel várt Braxton-Lewis duó csak éjjel kettőkor léphetett pódiumra. „Ezt a gigantomán koncepciót két tényező szülte. Mivel a rendezők a külföldi vendégszereplők – a mi anyagi lehetőségeinkhez képest horribilis, egyébként nemzetközi szinten nevetségesen alacsony – gázsija miatt kénytelenek szokatlanul (...) magas helyáratat kérni, ezt dús műsorajánlással akarják kissé ügyetlenül kompenzálni. A másik motívum a verseny, a rálicitálás jó magyar szokása.”⁴⁶ A Maslak-Greene duó előadásáról Szigeti megállapítja: „bemutatott több kelet-európai ihletésű darabot, köztük egy moldvai népdalfeldolgozást is, ezek igen hitelesek voltak. Kevésbé tetszett néhány esztétizáló opuszuk, amelyek már az East-West Triónál felrótt klisékbe fulladtak.”⁴⁷ Az 1960-as évek végén, a New York-i free jazz fénykorában feltűnt, zenéjébe olykor a bartóki örökséget és a kelet-európai folklór-kincset is beépítő Burton Greene 1983. július 29-én

⁴¹ Szigeti Péter: „Hangzás és tér – Roscoe Mitchell dimenziói”. *Jazz Studium*, No. 3, 1982/3. 31.

⁴² Váczi Tamás: „Amerikai zene európai füllel – A Rova Saxophone Quartet Magyarországon”. *Jazz Studium*, No. 4, 1983/1, 15.

⁴³ Szigeti Péter: „Győri emlékek – Gondolatok a győri nemzetközi jazz koncertsorozatról”. *Jazz Studium*, No. 6, 1983/3–4. 63.

⁴⁴ George Lewis adatlapja az Allmusic.com oldalon: <http://www.allmusic.com/artist/george-lewis-mn0000649017>

⁴⁵ Keshavan Maslak adatlapja az Allmusic.com oldalon: <http://www.allmusic.com/artist/keshavan-maslak-mn0000080140>

⁴⁶ Szigeti Péter: „Győri emlékek – Gondolatok a győri nemzetközi jazz koncertsorozatról”. *Jazz Studium*, No. 6, 1983/3–4. 66.

⁴⁷ Szigeti Péter: „Győri emlékek – Gondolatok a győri nemzetközi jazz koncertsorozatról”. *Jazz Studium*, No. 6, 1983/3–4. 67.

szólókoncertet adott Győrött – ezen az esten ő volt az egyetlen külföldi közreműködő.⁴⁸

1983. június 11-én, a hatodik nemzetközi koncerten is visszatérő vendégeket köszönthetett a győri közönség: az előző évben sikert aratott Roscoe Mitchell Sound Ensemble, illetve a Győri Jazzklub legelső külföldi fellépője, Zbigniew Namysłowski volt az est főszereplője. Roscoe Mitchell zenekarának produkcióját a Jazz Studium szerzője, Horváth Tamás élesen kritizálta. „Az elképesztő mennyiségű hangszer, s a virtuóz hangszertudás ellenére is mesterkéltnak volt a muzsikájuk. (...) Ahelyett, hogy megmaradtak volna a free-s hangulatú bebopnál, tovább erőltették a kottából blattolt műtyürke-darabokat, melyek legfeljebb intim térben, szolid és vajtfüllű közönség előtt érvényesülhetnek.” A Győrbe visszatérő, ugyanezen az estén színpadra lépő Zbigniew Namysłowskiról viszont Horváth úgy vélte: „fergeteges hard pop-jazzt játszott, és úgy húzta maga után magyar zenésztársait (Gárdonyi László – zongora, Lattmann Béla⁴⁹ – basszusgitár, Lakatos Pecek Géza⁵⁰ – dob) ahogy a vitorlázó repülőket emeli magasba a motoros gép.”⁵¹

1983 őszén a nemzetközi koncertsorozat folytatása veszélybe került; a civil kezdeményezést támogató Györkös Lászlót ugyanis elbocsátották állásából, s ezáltal a Petőfi Sándor Művelődési Központ védőernyője is megszűnt. A kiemelkedő román etno-jazz zongorista, Harry Tavitian⁵² koncertjét még megrendezhették, de ezután már nem engedélyezték külföldi művészek meghívását. Györkös László a – szakmailag egyértelműen sikeres – sorozat megszüntetését azzal magyarázta, hogy „sajnos ez is embereken múltott, egy-egy túlbuzgó fickón. Az idő haladt tovább, és már senki sem dolgozik az intézménynek, aki a 82-es, 83-as programban részt vett. Kinek hiányzik? Talán azoknak, akik átszellemülten hallgatták a szaxofon vonagló hangjait, talán Szabados Györgynek, aki egy kicsit hazajött Győrbe (...) Bosszant az, hogy nem tudok semmit tenni, mint visszaemlékezni arra az izgalomra, amikor Braxton fellépett az emelvényre és intett Szabadosnak: gyere, zenéljünk.”⁵³ A rendszerváltás időszakában Hartyándi Jenő már nyíltabban beszélhetett a sorozat megszüntetésének okairól. „Lassanként kiderült, hogy országos szinten mekkora erők mozdultak meg a háttérben ellenünk. (...) Példaként említeném Benkó Sándor kirohanásait a koncertekkel szemben és fenyegetőzéseit a Studiummal kapcsolatban (...) Persze ez csak a felszín, igazán komoly erők más irányból mozdultak, hiszen az általunk indított folyamat ellenőrizhetetlen, befolyásolhatatlan volt. (...) A hivatalos vonal részéről egyedül Gonda Jánostól kaptunk segítséget, de aztán ő is megorrolt ránk.”⁵⁴

4. A Jazz Studium című folyóirat története és jelentősége

⁴⁸ Az 1983. július 29-i koncert további közreműködői: Miskolci Balogh Gyula (zongora), Győri Jazz Trió, Dresch-Baló-Benkő Trió.

⁴⁹ Lattmann Béla adatlapja a BMC Magyar Zenei Információs Központban: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=ZENESZ&id=32>

⁵⁰ Lakatos Pecek Géza (1944–2005) életrajza és Szakcsi Lakatos Béla szubjektív visszaemlékezése: „A szvingdobolás mestere – Lakatos Pecek Géza emlékére”. *Amaro Drom*, 2005. április, 13.

⁵¹ Horváth Tamás: „Sörházi capriccio Győrött”. *Jazz Studium*, No. 6, 1983/3–4. 38.

⁵² Harry Tavitian hivatalos honlapja (életrajz, diszkográfia, képgalériák) román és angol nyelven: www.harrytavitian.ro

⁵³ Györkös László: „Emlékezés egy műsorsorozatra”. *Jazz Studium*, No. 10, 1985/3. 8.

⁵⁴ Hartyándi Jenő: „11 éves a Jazz Studium – Út az Adytonig”. *Jazz Studium*, No. 16, 1990/1. 7.

A Győri Jazzklub tevékenységéhez és a nemzetközi koncertsorozathoz szoros szálakkal kapcsolódik a Jazz Studium című folyóirat, amelyet 1979-ben alapított Hartyándi Jenő és Zomborác Tibor, s amelynek megszűnéséig (1990) összesen 18 száma jelent meg. Simon Géza Gábor értékelése szerint a Jazz Studium „hosszú éveken keresztül a magyar jazzélet legjelentősebb sajtóorgánuma volt. A nonprofit vállalkozás sok gáncsoskodást túlélt. 1983-tól mellékletként még egy-egy kazettát is kiadtak, olyan zenészekkel, (...) akiknek zenéje csak egy kis réteg igénye volt akkoriban, de a muzsikát mindenképp megörökítendőnek tartották. A kazetták ára csak az anyagértéket, a felvételi és másolási költségeket, valamint a postai szállítást díját tartalmazta. (...) A köztudatban csak az avantgarde-dal foglalkozó folyóirat számos tradicionális jazz és jazztörténeti témának is örömmel adott helyt.”⁵⁵

Az 1979-ben kiadott „nulladik szám” még kezdetleges formában, stencilezett sokszorosítással, mindössze 14 oldalon jelent meg. A világos, tudatos szerkesztői koncepciót ugyanakkor jól mutatja Zomborác Tibor bevezetője. „A jazz elmúlt másfél évtizedéről visszamenőleg érdemleges magyar nyelvű irodalom nincsen, s ez részben igaz a korábbi időkre is. (...) Tény, hogy a jazz alakulását befolyásoló erőkhöz a magyar jazz vajmi keveset ad hozzá. Magyar nyelvű irodalmon azonban főleg nem az itthon történtek feldolgozását értjük, ebből a szempontból tehát a fenti ok lényegtelen. Az igazi ok: egyszerűen nincs lehetőség publikálni. Az a néhány kiadvány, amit különböző jazzklubok terjesztenek, az aktuális információk szintjén marad, kiadóiknak sem céljuk, sem kapacitásuk maradandóbb tanulmányt közölni. (...) A magyar nyelvű jazzirodalom nyomasztó hiányát egy sok mindenre kiterjedő figyelmű könyv kiadásával megszüntetni nem lehet. Viszont másfél évtized mulasztása sem indokolja, hogy az írásokat fontossági sorrendjük szerint értékeljük. Minden fontos, ami hozzájárul ahhoz, hogy a múltról és a máról fogalmat alkothassunk, hogy a történeteket összeállíthassuk folyamattá, hogy az egymástól látszólag elszigetelt jelenségek összefüggést nyerjenek. (...) Semmit sem dobhatunk félre, ami adalékul szolgálhat egy rendszerezéshez, egy új esztétikához.”⁵⁶

Az első „igazi” Jazz Studium 1982 tavaszán, a győri nemzetközi koncertsorozat indulásakor jelent meg – az impresszum szerint a Petőfi Sándor Művelődési Központ módszertani kiadványaként.⁵⁷ Hartyándi Jenő 2005-ös visszaemlékezése szerint „az újság 1984-ig az általunk szervezett, majd megfojtott (...) koncertsorozat (...) mögé bújva, mintegy annak mellékletként jelent meg, féllegálisan. Utána minden hivatalos háttér nélkül, szamizdatként. Első időben lopódkodva, éjszakánként stencilgépeken másolva, majd illegális nyomdai módszerekkel. Lassan belejöttünk mindenbe. Nagyon sokan vettek részt a készítésben-szerkesztésben, fordításban, gépelésben, sokszorosításban, terjesztésben.”⁵⁸ E szavak is jelzik, hogy 1982-től a Jazz Studium nem csupán a Hartyándi körül tömörülő, tucatnyi megszállott jazzrajongó számára volt fontos. Mivel egyedülként foglalkozott az avantgárd jazz, az improvizatív kortárszene és az etnikus gyökerű jazz különböző irányzataival, Győr mellett Budapesten, illetve a vidéki egyetemi városokban is jelentősnek mondható (több száz fős) olvasótábora alakult ki. A Jazz Studium rendszeresen helyt adott az elsősorban Szabados György nevével fémjelzett művészeti és esztétikai törekvéseknek, ami ugyancsak növelte olvasottságát. A lap

⁵⁵ Simon Géza Gábor: *Magyar jazztörténet*. Budapest: Magyar Jazzkutatási Társaság, 1999. 188.

⁵⁶ Zomborác Tibor: „Impresszum helyett”. *Jazz Studium*, No. 1, 1979. 1.

⁵⁷ *Jazz Studium*, No. 1, 1982/1, első belső borító (B2)

⁵⁸ Hartyándi Jenő: „Jazz Studium – szerkesztői visszaemlékezés”, 2005. Online elérés: <http://www.mediawave-festival.hu/index.php?modul=menupontok&kod=5153>. Hozzáférés dátuma: 2013. szeptember 27.

iránti érdeklődéshez hozzájárult struktúráján kívüli, szamizdat jellege, ami az 1980-as évek elején még ritkaságnak számított. Mindezek ismeretében nem meglepő, hogy Gerebenics Istvánnak, a művelődési központ igazgatójának 1984 januári levele⁵⁹ nemcsak a Győri Jazzklub, hanem a Jazz Studium megszüntetését is közölte Hartyándival.

1984 tavaszán Szigeti Péter kritikus, jazztörténész jelezte, hogy – a budapesti Kassák Klub módszertani kiadványaként – lehetőség lenne a Jazz Studium folytatására. Az országos jazzklubhálózat tagjai közül a miskolci Városi Művelődési Központ és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (Közgáz Jazz Klub) ugyancsak kifejezte szándékát, hogy részt vesz a lap kiadásában és terjesztésében. *„Harmadszor is nekivágunk. (...) Hogy most mi következik? Ahelyett, hogy önelégültségünk édes levében lubickolnánk, adózzunk csodálattal a jazz, a muzsika varázserejének, ami a mi lapunkat is életben tartja, és okot adhat bizakodásra, miközben a hazai és kortárszenei élet házatáján vajmi kevés biztató jelenséget találhatunk”*⁶⁰ – fogalmazott beköszöntőjében Szigeti Péter. A szerkesztőség jelmondata Szabados Györgytől származott: *„ezt csak ilyen megátalkodottan szabad csinálni.”*⁶¹

1984 és 1990 között a Jazz Studiumnak tizenegy száma jelent meg; a lap tartalmát jelentős külföldi jazztörténészek, kritikusok (Joachim-Ernst Berendt, Ekkehard Jost, Hans Kumpf, Bert Noglik) cikkei, valamint Szabados György és Váczi Tamás esztétikai, művészetelméleti tárgyú írásai is gazdagították. A lap szellemiségét, törekvéseit Szigeti Péter definiálta, aki szerint *„szükségszerű, hogy szerény eszközeinkkel felvegyük a harcot az előítéletek és elzárkózás ellen (...) Ezért különösen szívesen veszünk gondolatébresztően vitatkozó, de nem indulatok által vezérelt írásokat, és azokra hasonló szellemben fogant válaszokat. (...) Azt szeretnénk tehát, ha senki sem venné kezébe gyanakodva a lapot – azt gondolván, hogy ez egy zárt csoport szócsöve, hanem fórumot kínálunk minden igazi jazzbarátnak.”*⁶² A rendszerváltás időszakában, 1990-ben – a másfél évtizeden át működő országos jazzklub-hálózat és az intézményi háttérrel biztosító művelődési házak összeomlásával párhuzamosan – a Jazz Studium kiadása végleg ellehetetlenült. Az utolsó szám (1990/2) – Bicskei Zoltán szerkesztésében – a vajdasági magyar kortárs művészeti törekvéseket mutatta be.⁶³ Hartyándi Jenő és munkatársai ekkorra már létrehozták a tevékenységüknek új keretet adó civilszervezetet (Adyton Egyesület az Improvizatív Zenéért⁶⁴), amelyből nem sokkal később létrejött a ma is működő Mediawave Alapítvány.⁶⁵

⁵⁹ Az eredeti dokumentum megtalálható a Mediawave Alapítvány archívumában (Győr).

⁶⁰ Szigeti Péter: „Megátalkodottan”. *Jazz Studium*, No. 7, 1984/1, belső borító

⁶¹ Ld. Szabados György – Váczi Tamás: *A zene kettős természetű fénye*. Budapest: Magvető, 1990. 227.

⁶² Szigeti Péter: „Ha azt mondd, hogy szereted a jazzt, akkor fogalmam sincs, hogy ki vagy”. *Jazz Studium*, No. 8, 1985/1. Első belső borító (B2)

⁶³ Bicskei Zoltán (1958–) vajdasági magyar filmrendező, grafikus, a magyarkanizsai jazzfesztivál egyik alapítója és kezdetben művészeti igazgatója. Szabados György szólóban és különböző zenésztársakkal többször fellépett Magyarokánisán.

⁶⁴ Az 1989-ben alapított Adyton Egyesület az Improvizatív Zenéért alapszabálya megtalálható a Mediawave Alapítvány archívumában (Győr). Az egyesület céljai között szerepelt előadások és koncertek szervezése, dokumentálása; ismeretterjesztő tevékenység, impresszálas és művész-menedzsment; a határon túli magyar kultúra megismertetése, valamint a jazz és a társművészetek kapcsolatának erősítése.

⁶⁵ Az 1991-ben létrejött Mediawave Alapítvány küldetése: „a vizuális művészetek, valamint a jazz és etno zene megismertetése, mindenki számára hozzáférhetővé tétele itthon és külföldön egyaránt – közösségteremtő, a fiatalságot megmozgató, művészeti tevékenységre sarkalló, a művészetekre való igényt és igényességet felébresztő szándékkal”. Forrás: www.mediawave.hu. Hozzáférés dátuma: 2016. október 2.